

УДК 378.047:168.522:005.73

В. В. ХРЕБТОВА

кандидат педагогічних наук, доцент
Запорізький національний університет

ВАЖЛИВІСТЬ ФОРМУВАННЯ ПОЛІКУЛЬТУРНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ СУЧАСНОЇ МОЛОДІ

У статті розкрито зміст і структуру полікультурної компетентності сучасної молоді в контексті соціокультурної парадигми освіти та особливостей її формування у вищому навчальному закладі.

Ключові слова: полікультурна освіта, полікультурна компетентність, міжкультурна взаємодія, сучасна молодь, вищий навчальний заклад.

У процесі інтеграції України в європейський простір і міжнародну спільноту перед освітніми навчальними закладами постає завдання не лише якісної підготовки майбутніх фахівців до виконання професійних обов'язків, а й їх особистісно-духовного розвитку, основою якого є високий рівень загальної культури, толерантність, менталітет співробітництва, ціннісний плюралізм, культурний релятивізм і здатність до міжкультурної комунікації, що зумовлює необхідність осмислення процесу формування полікультурної компетентності сучасної молоді як одного з основних чинників безперервного самовдосконалення особистості в багатовимірному суспільному просторі.

У ситуації полікультурного світу системи освіти багатьох країн ставлять за мету підготувати молоде покоління до культурного, професійного та особистісного спілкування з представниками інших країн, ознайомити з їх традиціями, суспільним устроєм і мовною культурою.

Про державний підхід до вирішення проблеми регулювання міжетнічних взаємин свідчать: статті Конституції України; закони України “Про освіту”, “Про національні меншини”, “Про засади державної мовної політики”, “Про свободу совісті та релігійні організації”; Національна стратегія розвитку освіти в Україні на 2012–2021 роки; Концепція громадянської освіти та виховання в Україні; Концепція національного виховання студентської молоді; міжнародно-правові документи, ратифіковані в Україні; інші законодавчі та нормативні акти. Ідеї полікультурності та розуміння необхідності їх реалізації відображено в документах ООН, ЮНЕСКО, Ради Європи, багатьох міжнародних форумів, присвячених актуальним проблемам вищої освіти.

Аналіз наукових джерел української педагогіки свідчить, що в теорії та практиці вищої освіти накопичено значний досвід, який може стати основою формування полікультурної компетентності сучасної молоді: розкрито зміст поняття полікультурності (Р. Агадулін, О. Араклян, Л. Голік, Г. Дмитрієв, М. Красовицький, І. Макаренко, П. Сисоєв), полікультурного

підходу до освіти (О. Ковальчук, В. Макаєв, О. Першукова); визначено роль полікультурності у вихованні (В. Болгаріна, Т. Клінченко І. Лощенова, Г. Філіпчук); досліджено дидактичні аспекти підготовки майбутнього вчителя до міжкультурної взаємодії (Н. Гальськова, В. Сафонова), формування полікультурної компетентності у студентів (Л. Данилова, І. Соколова, О. Щеглова).

Однак, незважаючи на фундаментальність зазначених праць, питання, що пов'язані з формуванням полікультурної компетентності сучасної молоді, досі є недостатньо розглянутими.

Метою статті є визначення змісту та структури полікультурної компетентності сучасної молоді в контексті соціокультурної парадигми освіти та особливостей її формування у вищому навчальному закладі.

Головним завданням полікультурної освіти засобами іноземних мов є формування та поглиблення уявлення не тільки про специфічні відмінності в культурах, а й про їх спільні риси в загальнопланетарному розумінні. Полікультурна освіта сучасної молоді повинна бути водночас спрямована на розвиток її самопізнання як культурно-історичного суб'єкта (носія рідної культури) та як суб'єкта діалогу культур.

Зміна парадигми в теорії навчання іноземної мови потребує перегляду поняття соціокультурної компетенції, яку традиційно розглядають як компонент загальної комунікативної компетенції. Багато авторів висловлюються на користь заміни терміна “соціокультурна компетенція” поняттям “полікультурна компетенція”. Наведемо для прикладу думку англійського дослідника М. Хайда, який вважає, що другий термін більш адекватно висвітлює процеси, що відбуваються під час використання мови людьми, для яких цей термін не є рідним. Автор цілком правдиво зазначає, що “мова – це не тільки лінгвістичний код, у мові та правилах її використання відображаються культурні цінності, без засвоєння яких успішне спілкування іноземною мовою так само неможливе, як і без засвоєння самого коду” [1].

Полікультурна компетенція необхідна будь-якому учаснику міжкультурної комунікації, особливо полікультурній особистості студента, що не залежить від того, рідною чи іноземною мовою він спілкується.

Вищі навчальні заклади готують фахівців різних галузей освіти, але, як правило, не приділяють належної уваги полікультурній компетентності студентів. Сучасні умови висувають нові вимоги до молодого фахівця. Майбутнім професіоналам потрібно насамперед добре знати те, що має першорядне значення для вирішення різноманітних фахових завдань, однак сучасні фахівці, враховуючи інтеграційні процеси України в європейський простір, повинні бути підготовлені до ролі учасників діалогу культур, тобто бути полікультурними особистостями, які визнають рівність різних культур і народів, свідомо оволодівають етикою міжкультурного спілкування й готові до спільної діяльності, співпраці.

Аналізуючи визначення полікультурної компетентності таких учених, як І. Васютенкова, В. Болотов, В. Серіков, А. Овчарук, І. Тараненко,

Г. Фрейман та ін., можна зробити висновок, що полікультурну компетентність варто розглядати як систему взаємозалежних і взаємозумовлених знань, умінь, навичок, здібностей, досвіду й особистісних якостей сучасного студента, які забезпечують можливість ефективно соціалізуватися в різних сферах полікультурного суспільства. Отже, враховуючи думку І. Васютенкової, формування полікультурної компетентності необхідно здійснювати в кількох напрямках [2]:

- формування культури знань, що передбачає належний рівень ознайомлення з культурним надбанням цивілізації та дає можливість адекватно здійснювати активну творчу діяльність у полікультурному просторі;
- розвиток культури поведінки, видів і форм відповідно до полікультурного середовища;
- формування емоційної культури відповідно до полікультурного середовища;
- формування культури саморозвитку в полікультурному середовищі.

Названі напрями взаємозумовлюють і взаємодоповнюють один одного. Знання про особливості полікультурного середовища дають можливість виділити види та форми діяльності. Висока емоційна культура й позитивна мотивація дають змогу долати можливі негативні наслідки взаємодії під час діалогічного спілкування. Здатність до самореалізації, саморозвитку й самовдосконалення є необхідною умовою особистісної мобільності сучасної молоді та можливістю знайти шляхи конструктивної взаємодії.

Аналіз літературних джерел свідчить, що під полікультурною компетенцією дослідники розуміють “позитивне ставлення до наявності в спільноті різних етнокультурних груп та добровільну адаптацію соціальних і політичних інститутів суспільства до потреб різних культурних груп” [3, с. 277]. Як зазначає С. Крамш, полікультурна компетенція виникає в процесі вивчення й кращого розуміння культури свого народу та інших культур світу [4]. На думку М. Бірам, полікультурна компетенція є складовою полікультурної комунікативної компетенції (ПКК). До полікультурної комунікативної компетенції вчений зараховує такі вміння:

- вміння індивідуума діяти поза межами рідної мови, культури, світогляду та успішно взаємодіяти з представниками іншої культури;
- вміння взаємодіяти з представниками іншої держави та культури під час спілкування іноземною мовою;
- вміння узгоджувати спосіб спілкування та взаємодії, що задовольняють обох співрозмовників.

М. Бірам класифікує полікультурну компетенцію за чотирма категоріями. Під першою категорією – здатність жити – мають на увазі подолання етноцентричних перешкод, а також уміння встановлювати й підтримувати зв’язок між рідною та іншомовною культурою. Друга категорія – здатність навчатися – передбачає дослідницький підхід до раніше невідомих соціокультурних феноменів з новими смислами та уявленнями. Третю категорію становлять синтезовані знання. Четверта категорія – здатність дія-

ти – ґрунтується на можливості застосування здобутих знань у реальних ситуаціях спілкування з урахуванням специфічних відносин учасників у міжкультурній комунікації [5, с. 239–243].

На основі літератури з означеної проблеми можна виділити цілу низку складових полікультурної компетенції студентів юридичних спеціальностей:

1. Знання й розуміння власної культури, що зумовлює сприйняття світу та поведінку особистості.
2. Осмислення картини світу іншої соціокультури.
3. Позитивне ставлення до мови, що вивчається, та її носіїв, а також до представників інших мов і культур.
4. Уміння бачити схожість і різницю між культурами, які спілкуються, й використовувати ці знання в спілкуванні.
5. Уміння роздивлятися та розуміти смислові орієнтири іншого лінгвосоціуму.
6. Готовність до вирішення конфліктів, відмова від забобонів, уміння вирішувати незрозумілі моменти в мовленні носія мови.
7. Наявність умінь і навичок міжкультурного діалогу, що передбачає здатність оперувати полікультурними концептами та засобами соціальної комунікації.

Ми переконані, що полікультурна компетентність сучасної молоді – це цілісне, інтегративне, багаторівневе, особистісне новоутворення, що є результатом професійної підготовки особи у вищому навчальному закладі та в процесі безперервної самоосвіти, успішність якої зумовлена сукупністю сформованих у фахівця компетенцій, що сприяють полікультурній соціалізації особистості, формуванню в неї полікультурних поглядів, визначають успішність міжкультурної діяльності засобами іноземних мов, здатність до самореалізації, саморозвитку та самовдосконалення впродовж життя. Особі із сформованою полікультурною компетентністю властиві полікультурні ціннісні орієнтації, притамана висока культура, набутий досвід міжкультурної взаємодії з представниками інших культур.

Вважаємо за доцільне наголосити, що в загальному вигляді структуру полікультурної компетентності сучасної молоді можна представити як сукупність динамічних і статичних компонентів: теоретичні знання; вміння та навички; риси, якості особистості, досвід і поведінка; мотиви, цінності, ідеали; готовність і здатність до діяльності в полікультурному середовищі. Зазначимо, що статична форма вияву компетентності свідчить про певний початковий рівень її сформованості, тобто наявний рівень теоретичних знань, первинних умінь, якостей тощо. Динамічна форма характеризує рівень умінь діяти в різних ситуаціях професійного спілкування, виявляти здатність виконувати функції, набуваючи таким чином досвіду особистісної та професійної поведінки.

Пропонуємо розглядати полікультурну компетентність сучасної молоді як здатність до соціокультурної самоідентифікації, готовності вести діалог культур, застосовуючи при цьому різні стратегії поведінки, долаючи

міжкультурні непорозуміння, конфліктні ситуації, стереотипи у стосунках із представниками різних культур для уникнення міжнаціональних конфліктів, досягнення компромісів і налагодження співпраці.

Результатом професійної підготовки майбутнього фахівця є здобуття ним таких полікультурних цінностей: моральні (доброта, справедливість, толерантність, щирість, взаємоповага, власна гідність, емпатія, відповідальність, комунікабельність, конгруентність, взаємодопомога та взаємовиручка); культурологічні (здатність до культурного самовизначення; серйозне, відповідальне ставлення як до своєї, так і до інших культур; культурний релятивізм); мовні (активне й творче ставлення до вивчення іноземних мов; вміння використовувати іншомовні конструкти; здатність до міжкультурної комунікації; знання іншомовної культури, норм комунікативної поведінки); громадянські (патріотизм, убоління за долю Батьківщини та готовність практичними справами її зміцнювати, вірність громадянському обов'язку, громадянська дисциплінованість, повага до державної мови); професійні (усвідомлення студентами своїх обов'язків щодо активного й творчого навчання у вищому навчальному закладі як однієї з найвищих моральних цінностей, що є своєрідною квінтесенцією таких цінностей, як шанобливе ставлення до традицій свого навчального закладу, факультету тощо; виявлення поваги до керівників і товаришів); світоглядні (національна ідея, ідеали та цінності українців); естетичні (розвиненість естетичних смаків; відчуття прекрасного; вміння відрізнити справжню, благородну красу від імітації, вульгарності); інтелектуальні (здатність мислити критично й самокритично; спроможність плекати власні об'єктивні оцінки, погляди на різні явища, на саму людину, сенс її життя – як запорука здатності до самостійного вибору).

Стан полікультурного простору сучасного навчального закладу має важливе педагогічне значення. Педагогічна культура навчального закладу – процес його руху до нового якісного стану, під час якого відбувається виявлення та осмислення корінних потреб і культурно-педагогічного змісту освітньої діяльності: вибір цінностей і типу освіти, робота над її змістом і технологіями, культурне облаштування побуту, виявлення життєвих проблем студентів та надання допомоги в їх вирішенні.

Педагогічна культура вищого навчального закладу – цілісне культурне середовище, в якому зберігається, охороняється й відновлюється цілісний світ юнацтва, забезпечується психологічний комфорт, духовно-моральний вплив і досягнення успіху в усіх сферах життєдіяльності, успішний загальнокультурний та індивідуально-творчий розвиток кожного студента.

Закономірно виникає необхідність відображення в навчальних планах і програмах таких напрямів педагогічної діяльності, як виховання в студентів зацікавленості та поваги до культур народів світу, розуміння загальнолюдського й специфічного в цих культурах, виховання поваги до глобальних, загальносвітових подій, розуміння їх характеру та наслідків

для долі народів світу, розвиток навичок системного підходу до аналізу світових процесів, виховання плюралізму щодо світових явищ і подій.

Бачення своєї культури крізь призму іншої, створення певної дистанції між власною культурою та іншою через мікродіалог у свідомості зумовлює полікультурну компетенцію – появу полікультурної особистості студента юридичних спеціальностей, що характеризується новим поглядом на своє власне існування та на власну особистість і проміжним положенням між рідною та іноземною культурою. Саме тому лише знань про відмінності однієї культури від іншої недостатньо для спілкування, яке за своєю суттю є інтерактивним і відбувається, таким чином, в умовах міжкультурної ситуації, тобто під час контакту культур. Формування полікультурної особистості студента юридичних спеціальностей здійснюється в навчально-виховному процесі вищого навчального закладу на основі базової культури завдяки полікультурній освіті, яка має на меті сформувати в тих, хто навчається, полікультурну компетентність – здатність при контакті з іншою культурою розуміти інший спосіб життя, інші цінності, по-іншому визначити свої цінності та відмовитися від стереотипів та упереджень.

Висновки. Процес формування полікультурної компетентності сучасної молоді полягає в оволодінні студентами певними соціально-настановчими й ціннісно-орієнтаційними нахилами, комунікативними й емпатійними вміннями, які дають змогу полікультурній особистості здійснювати інтенсивну міжкультурну взаємодію, розуміти інші культури, виявляти толерантність до їх носіїв. Подальшого дослідження потребують проблеми управління якістю професійної підготовки магістрів, теоретичні та методичні засади компетентнісного підходу до безперервної освіти сучасного фахівця.

Список використаної літератури

1. Hyde M. Intercultural competence in English language education / M. Hyde // *Modern English Teacher*. – Vol. 7. – 1998. – 355 p.
2. Васютенкова И. В. Личностный компонент – основа профессионального развития учителя иностранного языка / И. В. Васютенкова // *Взаимодействие личности, общества и образования в современных социокультурных условиях* : межвуз. сб. науч. тр. – Санкт-Петербург : ЛОИРО, 2005. – 474 с.
3. Грушевицкая Т. Г. Основа межкультурной коммуникации / Т. Г. Грушевицкая. – Москва : Юнит, 2002. – 352 с.
4. Kramsh S. The cultural component of language / S. Kramsh. – Boston, 1996. – 310 p.
5. Byram M. Defining and Assessing Intercultural Competence: Some principles and Proposals for the European Context / M. Byram, G. Zarate // *Language Teaching*. – 1996. – № 10. – P. 239–243.

Стаття надійшла до редакції 14.09.2016.

Хребтова В. В. Важность формирования поликультурной компетентности современной молодежи

В статье рассматриваются содержание и структура поликультурной компетентности современной молодежи в контексте социокультурной парадигмы образования и особенностей ее формирования в высшем учебном заведении.

Ключевые слова: поликультурное образование, поликультурная компетентность, межкультурное взаимодействие, современная молодежь, высшее учебное заведение.

Khrebtova V. The Importance of the Formation of Multicultural Competence of Modern Youth

The contents and the structure of multicultural competence of modern youth in the context of the sociocultural paradigm of the education and the peculiarities of its forming in the high educational institutions were found out in this article.

It is quite obvious that global interaction has become one of the main reasons for being aware of polyculturalism as the significant feature of contemporary social and cultural reality. The processes of globalization lead to renewal and revival of different cultures and languages of culture by multiplying the number of integral connections favouring mutual understanding between the members of the cultural dialogue. The problem of tolerant coexistence of different ethnic and social communities is quite urgent nowadays. It is realized not only by politicians but also historians, sociologists and psychologists.

The knowledge of cross-cultural understanding is very important for future professionals. Cultures are so varied and so different throughout the world that jurisdiction has to take account of differences rather than simply assume similarities. Effective jurisdiction of human resources is the key to everyone achieving their full potential. So, students have to know how to avoid the impact of culture on their professional work and during intercultural communications.

The question of bringing up youth in the spirit of interethnic respect and tolerance becomes more acute every day. Taking into account the cultural variety of our world, it is obvious that speaking foreign languages is not only a means of comprehension of history, traditions and culture of different countries, it is also a powerful way of professional intercultural communication. Thus, holding scientists' opinion, we believe that multicultural personality would be capable of active and fruitful professional work in the modern multinational world.

Key words: *multicultural education, multicultural competence, intercultural action, modern youth, high educational institutions.*